

УДК 811.161.81'31

Тетяна ТИЩЕНКО

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ПАРАЛЕЛІ СХІДНОПОДІЛЬСЬКИХ І СЕРЕДНЬОПОЛІСЬКИХ ГОВІРОК

У статті на матеріалі реєстрів «Словника назв одягу та взуття у східноподільських говірках» та «Словника назв одягу та взуття середньополіських і суміжних говірок» здійснено спробу зіставного аналізу лексики на позначення одягу та взуття. Виявлено спільні та відмінні елементи у складі говірок порівнюваних ареалів. Зауважено, що спільні елементи свідчать про незалежне збереження спільнослов'янського архаїчного фонду чи контакти носіїв говорів, різні – про особливості сприйняття світу мовцями.

Ключові слова: східноподільські говірки, середньополіські говірки, лексико-семантичні паралелі, діалект, ареал.

Дослідники українських діалектів уже давно вийшли за межі одного ареалу, бо, як слушно зауважує П. Ю. Гриценко, «розгляд репертуару ареальних опозитів не лише через призму протиставності, диференціації, а й варіативності, інтеграції розкриває значно більші можливості для з'ясування механізму виникнення лексичної відмінності говорів, питання закономірностей територіального розміщення мовних явищ, групування ізоглос, їх ареалогічної цінності, ніж констатація належності лексем до певного типу діалектних відмінностей» [4, с. 13]. Незважаючи на це, діалектологи не виробили чіткого алгоритму опису лексико-семантичних паралелей. Наприклад, В. Леснова, вивчаючи оцінну лексику, виокремлює паралелі, які не мають семантичних та формальних відмінностей, паралелі, репрезентанти яких, імовірно, можна віднести до міжговіркових омонімів, оскільки сема оцінності властива їм тільки в одному діалектному континуумі, в іншому вони мають лише денотативне значення; паралелі, які мають відмінності в морфемній будові лексем при семантичній тотожності або близькості., паралелі словотвірних моделей [7, с. 178–185]; М. Волошинова – паралелі, маніфестанти яких мають у зіставлюваних діалектних континуумах однакову семантику, але відрізняються деякими фонетичними чи граматичними рисами, паралелі, репрезентанти яких при спільній семантиці не мають відмінностей у формальній структурі, паралелі, які ілюструють відмінності в семантиці і при цьому не відрізняються формальними ознаками [5, с. 37 – 38]. Я. Литвиненко, вивчаючи загальнополіський контекст орнітолексики східнополіських говірок, зокрема наявність спільних і диференційних елементів, виокремлює такі групи номенів: лексеми, що мають загальнополіську локалізацію; назви, поширені не в усіх досліджуваних говорах; одиниці, наявні

лише в одному з діалектів [8, с. 188]. Дослідниці І. Гороф'янюк, Г. Краєвська, Л. Наконечна не виокремлюють групи лексем, а виявлять спільні та диференційні риси в мотивації, словотворенні, репрезентації лексем різних ареалів за лексико-семантичними групами. Такі способи представлення міжговіркових паралелей, очевидно, зумовлені різною глибиною дослідження різних тематичних груп і різних діалектних континуумів.

Історію взаємин лексики подільських та інших говорів простежено в працях науковців: І. Гороф'янюк (в ботанічній лексиці) [1], Г. Гримашевич (у лексиці на позначення одягу та взуття) [2; 3], Г. Краєвської (у лексиці народних ремесел) [6], В. Леснової (в оцінній лексиці) [7], М. Волошинової (в тематичній групі лексики харчування) [5], Я. Литвиненко (в орнітологічній лексиці) [8], Н. Хібеби (у лексиці весільного обряду) [12], Л. Хомчак (у лексиці родинного обряду) [13], Т. Тищенко (у тематичних групах лексики бджільництва та рибальства) [10; 11] та інші.

Лексико-семантичні паралелі назв одягу та взуття у східноpodільських та середньоподільських говірках не були предметом спеціального дослідження, що і визначає актуальність нашої розвідки, мета якої – установити паралелі між порівнюваними говірками стосовно функціонування в них лексики на позначення одягу та взуття, виявити спільне та відмінне. Матеріалом для вивчення східноpodільсько-середньоподільських паралелей стали словники говірок: Г. Г. Березовської «Словник назв одягу та взуття у східноpodільських говірках» та Г. І. Гримашевич «Словник назв одягу та взуття середньоподільських і суміжних говірок».

У результаті зіставного аналізу назв одягу та взуття в середньоподільських говірках північного та східноpodільських говірок південно-західного наріччя виокремлюємо такі групи лексики:

а) лексика, відома з однаковою семантикою в порівнюваних говірках: *гудз'* 'застібка, переважно круглої форми, для одягу' (Б, 65), 'застібка для одягу, гудзик' (Г, 43); *чохла* 'кінцева частина рукава сорочки' (Б, 319; Г, 174); *чулки* 'жіночі панчохи' (Б, 320; Г, 174); *галстук* 'чоловіча краватка' (Г, 37; Б, 37); *вушанка* 'зимова шапка з вухами' (Г, 36; Б, 55); *гаманець* 'шкіряна сумочка для грошей' (Г, 37; Б, 57); *повивач* 'стрічка з тканини повивати немовля' (Г, 35; Б, 225); *буси* 'прикраса з перлів, коралів, різнокольорових камінців, яку жінки носять на ший' (Б, 33; Г, 28); *босоніжки* 'відкрите літнє жіноче взуття' (Б, 25; Г, 22); *ботинки* невисоке взуття до кісточки, чоботи з короткими халявами (Г, 23; Б, 27) та інші. Наявність такої групи лексико-семантичних паралелей може сигналізувати про збереження спільнослов'янського фонду, про спільні шляхи запозичення іншомовних слів, однакові мотиваційні та словотвірні моделі, якими послуговуються носії говірок.

б) лексеми, які при однаковому чи подібному фонетичному оформленні мають різне значення: *дашок* 'щиток головного убору, який виступає півколом над чолом' (Б, 65) : 'виплетений чоловічий або жіночий головний убір без козирка' (Г, 43); *бабешка* 'жіночий піджак з домотканого сукна, довге жіноче плаття' (Б, 13) : 'блузка зі вставним нагрудником, яка застібається збоку' (Г, 14); *гундзулі* 'старий одяг, непридатний для носіння; одяг зношений' (Б, 62) : *гундзі* 'штани з начосом' (Г, 41);

в) лексеми, які у східноpodільських говірках мають ширшу семантичну структуру, ніж у середньоподільських: *дванац'атка* 'домоткане полотно в дванадцять пасом', 'спідниця із домотканого полотна в дванадцять пасом', дванац'атка, дв'інац'атка 'хустка розміром 120 на 120 см' (Б, 66) : 'довга сорочка

з підтичкою з грубого полотна' (Г, 43); *дис'атка* 'домоткане полотно в десять пасом', 'спідниця із домотканого полотна в десять пасом', 'чоловіча чи жіноча сорочка з домотканого полотна в десять пасом', 'чоловічі штани з домотканого полотна в десять пасом', 'хустка розміром 100 на 100 см' (Б, 68) : *дес'атка* 'грубе полотно, з якого шують чоловічі штани' (Г, 45); *димка* 'тонка прозора тканина', 'жіночий одяг, що покриває фігуру від талії донизу; спідниця', 'тонка прозора спідниця', 'широка спідниця', 'спідниця без підкладки', 'хустка з дуже тонкої прозорої тканини', 'короткий жакет', 'легкий одяг', 'світло-сірий колір' : *димка* 'спідниця з домотканого полотна з вибійчаним малюнком внизу', 'вовняна жіноча спідниця', 'спідня спідниця, оздоблена плетеним мереживом', 'широка спідниця, пояс у якій призібраний на шнурок', 'вужька спідниця', 'тонка напівпрозора тканина', 'тканина, з якої шують напірники' (Г, 45); *дж'іми* 'чоботи з низькими каблуками і гострими носками', 'чоботи з низькими каблуками і зморщеною халявою', 'жіночі чоботи з вужькими халявами і каблуками', 'чоботи з прямокутними носками' (Б, 70) : *джим* 'чобіт з гострим вужьким носком' (Г, 45);

г) лексеми, які в середньополіських говірках мають ширшу семантичну структуру, ніж у східнопадільських (першими подаємо середньополіські репрезентанти): *гестка* 'підкладка в чоловічій сорочці на плечах', 'чотирикутний шматок матерії, який вшивають у рукав сорочки під пахвою', 'смужка матерії, пришита на одязі для прикраси', 'вишивка, розміщена на подолі плаття по колу', 'кокетка', 'вставка на плечах чоловічої сорочки', 'шов ззаду на сорочці, що з'єднує верхню частину з нижньою', 'вишивка на сорочці', 'вишивка на передній частині жіночої сорочки', 'вишивка в сорочці навколо коміра', 'вишита сорочка з вирізом на шиї і манжетами на руках', 'довга вишита сорочка', 'стародавня полотняна жіноча сорочка, довга, з короткими рукавами та вирізом на грудях', 'вставка спереду на грудях у сорочці', 'нагрудник до сорочки', 'широка вишита вставка у жіночій сорочці', 'вставка на рукавах жіночої сорочки', 'планка на спинці чоловічої сорочки', 'частина сорочки між горловиною і рукавом', 'квадратний виріз у жіночій сорочці', 'верхня частина жіночої сорочки', 'відрізне жіноче плаття, широке внизу', 'планка для гудзиків на чоловічій сорочці', 'смужка для гудзиків на жіночій блузці', 'вишита дівоча святкова сорочка' (Г, 43) : *гестка* 'вставка в чоловічій сорочці народного крою від плечей до половини грудей і спини', 'вставка в чоловічій сорочці від плечей до грудей', 'вишитий розріз на грудях сорочки', 'вставка на грудях плаття', 'планка в чоловічій сорочці, на якій роблять врізні петельки', 'вставка на плечах чоловічої сорочки', 'зборки на грудях плаття чи кофти', 'вишивка на сорочці біля горловини', 'дитячий фартушок' (Б, 65); *чуу'їа'ки* 'туфлі з низькими каблуками', 'туфлі, перешиті зверху зборками, старе розтопане взуття' (Г, 174) : *чу'веки* 'валянки, пошиті з тканини і вати' (Б, 320); *чун'ї* 'гумові калоші, саморобне взуття у вигляді калош, виготовлене з автомобільного ската', 'гумове взуття у вигляді калош довжиною до кісточки', 'гумове або шкіряне взуття у вигляді калош, з потовщеними підшвами', 'гумові чоботи з обрізаними халявами', 'короткі гумові чоботи', 'високі гумові чоботи, утеплені ватною підкладкою', 'невисоке гумове взуття для домашніх робіт', 'старі гумові калоші', 'старе стоптане взуття', 'грубі чоловічі черевики', 'чоловічі черевики', 'шкіряне взуття, яке нагадує черевики', 'шкіряне взуття у формі тапочок із загостреним і загнутим уверх носком', 'старі порвані черевики', 'взуття з дерев'яними підшвами', 'теплі зимові валянки, пошиті з сукна, на ваті', 'короткі валянки', 'взуття з сукна, яке одягають на передню частину зимового взуття', 'саморобне взуття з сукна з

твердою підошвою', 'постоли, виплетені з мотузків, ниток або валу', 'постоли, виплетені з вервечки', 'постоли, виплетені з мотузок або соломи', 'постоли, виготовлені з одного куска сиром'ятої свинячої шкіри', 'стоптані постоли' (Г, 176) : ¹чун'і 'саморобне взуття з гуми у вигляді калош', 'саморобне взуття із сукна', 'валянки, пошиті з тканини і вати', 'глибокі калоші', 'гумові чоботи з обрізаними хаялами, в яких виконували роботу по господарству', 'саморобне коротке шкіряне взуття', 'саморобні калоші з автомобільного ската', 'м'яке селянське взуття, виплетене з лика' (Б, 176); ¹л'ітник 'чоловічий піджак', 'жіночий піджак', 'чоловічий і жіночий піджак', 'весняне, переважно чоловіче пальто', 'безрукавка', 'сарафан', 'жіноча спідниця з легкої тканини', 'тепла вовняна жіноча спідниця', 'спідниця з домотканого полотна', 'жіноча спідниця з сукна', 'рясна святкова спідниця, часто з пришитими внизу стрічками', 'літній костюм' (Г, 88) : 'жіночий піджак', 'легкий верхній одяг', 'чоловічий піджак', 'жакет із підкладкою', 'плащ', 'халат із тонкої тканини', 'жакет без підкладки', 'жакет із стоячим коміром', 'широкий жакет із клинами', 'вовняна спідниця зі складками' (Б, 142). Таких паралелей в обох словниках можна виявити багато. Зауважимо, що частина сем у семантичних структурах лексем накладаються.

г) локалізми, зафіксовані в східноpodільських говірках: ¹хустка ¹вос'мії ¹номе"р 'хустка розміром 80 на 80 см' (Б, 300); ¹хустка ¹два'нац'атиї ¹номе"р 'хустка розміром 120 на 120 см' (Б, 301); ¹хустка ¹ди'с'атиї ¹номе"р 'хустка розміром 100 на 100 см' (Б, 301); ¹хустка ¹до'боку 'хустка, якою пов'язують нареченого на весіллі' (Б, 301); ¹хустка ¹с'омії ¹номе"р 'хустка розміром 70 на 70 см' (Б, 307); ¹хустка ¹че"т'вертїї ¹номе"р 'мала за розміром хустка' (Б, 309); ¹хустка ¹шостїї ¹номе"р 'хустка розміром 60 на 60 см' (Б, 309); ¹ш'істи'рик 'хустка розміром 60 на 60 см' (Б, 331); ¹че"тве"рик 'мала за розміром хустка' (Б, 314); ¹вос'мі'рик 'хустка розміром 80 на 80 см' (Б, 54); ¹вос'мі'р'ічка 'хустка розміром 80 на 80 см' (Б, 54); ¹вос'м'орка 'домоткане полотно у вісім пасом' (Б, 54); ¹вос'м'орка 'хустка розміром 80 на 80 см' (Б, 54); ¹два'нац'атка 'хустка розміром 120 на 120 см' (Б, 66); ¹дванац'ати'рик 'хустка розміром 120 на 120 см' (Б, 66); ¹дис'а'тина 'домоткане полотно в десять пасом', 'спідниця із домотканого полотна в десять пасом', 'чоловічі штани з домотканого полотна в десять пасом' (Б, 68); ¹дис'а'тинка 'чоловіча чи жіноча сорочка з домотканого полотна в десять пасом' (Б, 68); ¹дис'ати'рик 'хустка розміром 100 на 100 см', ¹дис'ати'р'ічка 'хустка розміром 100 на 100 см' (Б, 68); ¹ди'с'а'чанка 'чоловіча чи жіноча сорочка з домотканого полотна в десять пасом', 'спідниця із домотканого полотна в десять пасом' (Б, 68); ¹ви'ймачка ширінка, розпірка спереду чоловічих штанів (Б, 44); ¹дро'чило 'с'мужка тканини або мережива, яку пришивають внизу жіночої сорочки чи спідньої спідниці' (Б, 73); ¹колоко'ла 'чоловічі штани, розширені від колін донизу' (Б, 116); ¹чундра 'старий одяг, непридатний для носіння' (Б, 321). Значна кількість локалізмів у східноpodільських говірках підтверджує думку про те, у маргінальних говірках, а такими є східноpodільські відносно південно-західного наріччя, які сусідять із середньонадніпрянськими говірками південно-східного наріччя, витворюється новий тип говірок, для якого характерні явища затухання лексем, активних у ядрі діалекту, та утворення інновацій, якими, очевидно, і є східноpodільські локалізми.

д) локалізми, зафіксовані в середньоподільських говірках: ¹напл'і 'високі каблукі в жіночому взутті' (Г, 43); ¹дер'кач 'коротке жіноче плаття' (Г, 45); ¹дибц'і 'високі каблукі в жіночому взутті' (Г, 45); ¹дз'воник 'короткий пишний рукав' (Г, 45); ¹джун' 'глибока калоша на валянки' (Г, 45); ¹дерга 'чорна вовняна

спідниця, робоча спідниця з грубої тканини', 'жіночий одяг у вигляді шматка тканини для обгортання стану', 'робочий одяг з домотканого полотна типу спідниці, зшитий з трьох шматків', 'груба тканина', 'пояс', 'полотняна хустка', 'стара поношена хустка', 'кольорове домоткане полотнище, яким застеляють ліжко', 'попона, якою накривають коня', 'домотканий килим' (Г, 44); *двоплатка* 'жіночий поясний незшитий одяг, який складається з двох шматків тканини' (Г, 44); *гомба* 'застібка для одягу, гудзик' (Г, 40); *гол'шуг'і* 'гумове взуття для домашніх робіт' (Г, 40); *гул'а* 'тулубаста мішкувата свита, яка обшивалася по швах жовтими шнурками' (Г, 40); *гул'і* 'гумові глибокі калоші' (Г, 40); *гуж'і* 'свита з грубого сірого сукна' (Г, 40); *гуд'а* 'довге жіноче плаття' (Г, 40); *гун* 'верхній одяг на ваті, фуфайка' (Г, 41); *гранчок* 'синтетична трикутна хустка' (Г, 40); *гапонка* 'блузка з гудзиками' (Г, 38); *гаруска* 'вовняна квітчаста хустка' (Г, 38); *глух'івец* 'взуття з гумовими підошвами' (Г, 39); *гидик* 'літній піджак', 'старий одяг, непридатний до носіння' (Г, 39); *гладкоп'лечка* 'жіноча сорочка без рукавів з великим овальним вирізом на шиї' (Г, 39); *гал'цеїка* 'невеличка напіввовняна хустка' (Г, 37); *гамесло* 'лико, скручене в коло' (Г, 37); *вопратка* 'загальна назва одягу' (Г, 34) та інші.

Отже, для східноpodільських і середньополіських говірок характерні спільні моделі мотивації та словотворення назв одягу та взуття, незалежне збереження спільного архаїчного фонду, вживання загальнонародних лексем. Відмінності зумовлені як лінгвальними, так і екстралінгвальними чинниками, традиціями і обрядами подолян і поліщуків, історією розвитку краю, контактами з іншими народами, належністю говірок до різних наріч.

Цілісну картину лексики на позначення одягу і взуття у загальноукраїнському континуумі забезпечить системне дослідження цієї тематичної групи за єдиною програмою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Горофянюк І. В. Зі спостережень над подільсько-поліськими паралелями в дендролексичі // Волинь – Житомирщина: історико-філологічний зб. з регіональних проблем № 22 (II), 2010. – С. 56 – 65.
2. Гримашевич Г. І. Середньополісько-гуцульські лексико-семантичні паралелі (на матеріалі назв одягу та взуття) // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Філологія (мовознавство). – Вип. XIX-XX. – Івано-Франківськ, 2008. – С. 30 – 32.
3. Гримашевич Г. І. Середньополісько-західнополіські лексико-семантичні паралелі (на матеріалі назв одягу та взуття) // Волинь філологічна : текст і контекст. – Луцьк, 2007. – Вип. 4: Західнополіський діалект у загальноукраїнському та всеслов'янському контексті. – С. 56 – 62.
4. Гриценко П. Ю. Ареальне варіювання лексики. – К. : Наукова думка, 1990. – 272 с.
5. Волошинова М. М. Діалектні назви їжіб слобожансько-поліські паралелі // Волинь – Житомирщина: історико-філологічний зб. з регіональних проблем № 22 (II), 2010. – С. 35 – 41.
6. Краєвська Г. П. Полісько-подільські паралелі в лексичі народних ремесел // Волинь – Житомирщина: історико-філологічний зб. з регіональних проблем № 22 (II), 2010. – С. 136 – 142.
7. Леснова В. В. Діалектна оцінна лексика: слобожансько-поліські паралелі // Волинь – Житомирщина: історико-філологічний зб. з регіональних проблем № 22 (II), 2010. – С. 178 – 186.

8. Литвиненко Я. Загальнополіський контекст орнітолексики східнополіських говірок // Волинь –Житомирщина: історико-філологічний зб. з регіональних проблем № 22 (II), 2010.

9. Наконечна Л. Лексико-семантичні паралелі в західнополіських і гуцульських говірках (на матеріалі лісової лексики) // Волинь –Житомирщина: історико-філологічний зб. з регіональних проблем № 22 (II), 2010. – С. 210 – 217.

10. Тищенко Т. Східноpodільсько-західнополіські лексичні паралелі (на прикладі рибальської лексики) Волинь філологічна: текст і контекст. Західнополіські говірки в просторі та часі: зб. наук. пр. – Вип. 9 / упорядкування Г. Л. Аркушина. – Луцьк: Волин. Нац. Ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – С. 147 – 155.

11. Тищенко Т. Східноpodільсько-поліські паралелі в лексиці бджільництва // Волинь – Житомирщина: історико-філологічний зб. з регіональних проблем № 22 (II), 2010. – С. 266 – 275.

12. Хібеба Н. Весільна лексика в бойківському та середньopolіському етнокультурних ареалах ХХІ століття // Волинь –Житомирщина: історико-філологічний зб. з регіональних проблем № 22 (II), 2010. – С. 372 – 381

13. Хомчак Л. Лексика родильної обрядовості в південно-західному та північному наріччях: власнепологовий етап // Волинь –Житомирщина: історико-філологічний зб. з регіональних проблем. – № 22 (II), 2010. – С. 372 – 381.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ ДОСЛІДЖЕННЯ

Б – Березовська Г. Г. Словник назв одягу та взуття у східноpodільських говірках / Г. Г. Березовська. – Умань: Уманське комунальне видавничо-поліграфічне підприємство, 2010. – 348 с.

Г – Гримашевич Г. І. Словник назв одягу та взуття середньopolіських і суміжних говірок. – Житомир: Північноукраїнський діалектологічний центр Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2002. – 184 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Horofianyk I. Zi sposterezhen nad podilsko-poliskymy paraleliamy v dendroleksytsi // Volyn – Zhytomyrshchyna : istoryko-filologichnyi zb. z regionalnyh problem. – № 22 (II), 2010. – S. 56 – 65.

2. Hrymashevych H. I. Seredniopolisko-hutsulski leksyko-semantychni paraleli (na materialy nazv odiahu ta vzuttia) // Visnyk Prykarpatskogo universytetu. Seriya: Filologiya (movoznavstvo). – Vyp. XIX–XX. – Ivano-Frankivsk, 2008. – S. 30 – 32.

3. Hrymashevych H. I. Seredniopolisko-zahidnopoliski leksyko-semantychni paraleli (na materialy nazv odiahu ta vzuttia) // Volyn filologichna : tekst i kontekst. – Vyp 4 : Zahidnopoliskyi dialekt u zahalnoukrayinskomu ta vseslovianskomu konteksti : zb. nayk. pr. – Lutsk, 2007. – S. 56 – 62.

4. Hrytsenko P. Yu. Arealne varyuvania leksyky. – K. : Naukova dumka, 1990. – 272 s.

5. Voloshynova M. M. Dialektni nazvy yizhi: slobozhansko-poliski paraleli // Volyn – Zhytomyrshchyna : istoryko-filologichnyi zb. z regionalnyh problem. – № 22 (II), 2010. – S. 35 – 41.

6. Krayevska H. Polisko-podilski paraleli v leksyци narodnyh remesel // Volyn – Zhytomyrshchyna : istoryko-filologichnyj zb. z regionalnyh problem. – № 22 (II), 2010. – S. 136 – 142.

7. Lesnova V. Dialektna otsinna leksyka : slobozhansko-poliski paraleli // Volyn – Zhytomyrshchyna : istoryko-filologichnyi zb. z regionalnyh problem. – № 22 (II), 2010. – S. 178 – 186.

8. Lytvynenko Ya. Zagalnopoliskyi kontekst ornitoleksyky shidnopodilskyh govirok // Volyn – Zhytomyrshchyna : istoryko-filologichnyi zb. z regionalnyh problem. – № 22 (II), 2010. – S. 186 – 201.

9. Nakonechna L. Leksyko-semantychni paraleli v zahidnopoliskykh i gutsulskykh govirkah (na materialy lisovoyi leksyky) // Volyn – Zhytomyrshchyna : istoryko-filologichnyi zb. z regionalnyh problem. – № 22 (II), 2010. – S. 210 – 217.

10. Tyshchenko T. Shidnopodilsko-zahidnopoliski leksychni paraleli (na prykladi rybalskoyi leksyky) // Volyn filologichna : tekst i kontekst. Zahidnopoliski hovirky v prostori ta chasi : zb. nayk. pr. – Vyp 9 / uporadk. G. Arkushyna. – Lutsk, 2010. – S. 147 – 155.

11. Tyshchenko T. Shidnopodilsko-poliski paraleli v leksyци bdzhilnytstva // Volyn – Zhytomyrshchyna : istoryko-filologichnyi zb. z regionalnyh problem. – № 22 (II), 2010. – S. 266 – 275.

12. Hibeba N. Vesilna leksyka v bojkivskomu ta serednopoliskomu etnokulturnykh arealah XXI st. // Volyn – Zhytomyrshchyna : istoryko-filologichnyi zb. z regionalnyh problem. – № 22 (II), 2010. – S. 363 – 372.

13. Homchak L. Leksuka rodylnoyi obradovosti v pivdenno-zahidnomu ta pivnichnomu narichah: vlasne pologovuj etap // Volyn – Zhytomyrshchyna : istoryko-filologichnyi zb. z regionalnyh problem. – № 22 (II), 2010. – S. 372 – 381.

Dzherela

Berezovska H. H. Slovnyk nazv odahu ta vzuttya u shidnopodilskykh hovirkah / H. H. Berezovska. – Uman : Umanske komunalne vydavnycho-poligrafichne pidpryyemstvo, 2010. – 348 s.

Hrymashevych H. I. Slovnyk nazv odyahu ta vzuttya serednyopoliskykh I sumizhnykh hovirok. – Zhytomur : Pivnichnoukrayinskyy dialektologichnyy centr Zhytomyrshchyna : istoryko-filologichnyy zb. z regionalnyh problem. – № 22 (II), 2010. – S. 372 – 381.

Tyshchenko T.

Lexical-semantic parallels of Eastern Podillya and Middle Pollisya patois

Multistep work by dialectologists on a dictionary of folk dialects provides the overarching problem - the systematic study of the semantics and geography of vocabulary in various thematic groups, ascertain the fullness of groups in different dialectal areas.

The Eastern Podillya and Middle Pollisya patois are not territorially close, so it is especially interesting to study the relations of lexemes of any thematic groups recorded in different dialects of the Ukrainian language.

The names of clothing and footwear are systematically represented in the printed dictionaries patois of the Middle Pollisya and Eastern Podillya patois. They became the subject of our research. The sources of the study are dictionaries of H. Berezovska «Dictionary of Names of Clothes and Shoes in Eastern Podillya Patois» and H.

Hrimashevich «Dictionary of Names of Clothes and Shoes of Middle Pollisia and Allied Patois».

The article on the material of the registers of the dictionaries attempts a comparable analysis of vocabulary to refer to clothes and shoes. As a result of a comparative analysis of the names of the clothing and footwear of the Middle Pollisia patois of the Northern dialect and the Eastern Podillya patois of the Southwest dialect, we distinguish the following groups of vocabulary: a) vocabulary, known with the same semantics to compare patois; b) tokens that have different meaning with the same phonetic design; tokens that have a broader semantic structure in the Middle Pollisia patois than in the Eastern Podillya ones; tokens that have a broader nominative field in the Eastern Podillya patois than in the Middle Pollisia; d) localisms recorded in the Eastern Podillya patois; e) localisms recorded in the Middle Pollisia patois.

It is noted that the community of elements in remote areas indicates more ancient contacts between ethnic groups, later ties, and independent preservation of the common archaic fund. The differences are due to both linguistic and non-linguistic factors, traditions of management and rituals of the inhabitants of Podillya and Pollisia, history of the region, contacts with other peoples, belonging to different languages. The various lexical elements in the patois distant dialects reflect the peculiarities of the perception of the world by the speakers of different territories.

Key words: *Eastern Podillya dialects, Podillya dialects, Pollisia dialects, Middle Pollisia dialects, lexical-semantic parallels, southwestern dialect, southeastern dialect.*

УДК 811.161.2'373.74

Наталія ЯНЧУК

**ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ СОМАТИЧНИМ
КОМПОНЕНТОМ У РОМАНІ «ВОЛИНЬ» УЛАСА САМЧУКА**

У статті з'ясовано місце й роль фразеологічних одиниць із соматичним компонентом у романі «Волинь» Уласа Самчука, визначено їх функціональне навантаження.

***Ключові слова:** фразеологічні одиниці, соматизми, номінативна функція, оціночно-характеризуюча функція.*

Однією із специфічних особливостей кожного народу є його мовлення, багатство й краса якого розкривається через систему різноманітних виражальних засобів, серед яких особливе місце належить фразеологізмам. Саме вони, будучи яскравим засобом вираження зображальних і естетичних якостей мови, надають їй образності, переконливості, краси та виразності й дозволяють передати національний колорит живого спілкування народу як в усній, так і в писемній формах. Свідченням цього є функціонування фразеологізмів у народно розмовному мовленні й активне використання їх письменниками в творах української літератури.

Дослідження фразеологічних одиниць, специфіки їх функціонування в мовленні є постійним об'єктом вивчення мовознавців (М. Алефіренко, Д. Баранник, Ф. Медведєв, Н. Бабич, А. Івченко, М. Демський, В. Білоноженко та ін.). Пропонована розвідка є продовженням роботи щодо вивчення специфіки функціонування фразеологічних одиниць у мовленні роману «Волинь» У. Самчука, розпочатої раніше [6].

Метою нашої публікації є дослідження фразеологізмів із соматичним компонентом у романі «Волинь» Уласа Самчука.

Виражальні засоби мови художніх творів як об'єкт дослідження мовознавців дають надзвичайно цікавий матеріал для наукових розвідок. У цьому плані не становить винятку й мова роману «Волинь» Уласа Самчука, у якому автор прагнув створити широке епічне полотно про життя волинського селянства першої половини ХХ століття, показавши життя людей різного віку, різних соціальних груп, різних поглядів, як-от: селян-хліборобів, які працюють на рідній землі, поміщиків, священників, солдатів тощо. Для ображення їхнього життя автор використовує різноманітні виражальні засоби мови, серед яких надзвичайно важливе місце належить фразеологічним одиницям. Аналіз мовних особливостей роману показав, що в творі використано фразеологізми різних тематичних груп як одиниці, що виконують не лише номінативну, як і слова, а й оціночно-